

1.01
Prejeto 15. 11. 2013

UDK: 324.8(497.4)"1927"

Miroslav Stiplovšek*

Volitve v ljubljansko in mariborsko oblastno skupščino leta 1927 in njihove posebnosti glede na parlamentarne volitve v Sloveniji

IZVLEČEK

Vidovdanska ustava je za največje upravne enote imenovane oblasti določala volitve oblastnih skupščin kot najvišjih organov samouprave v njih. Kljub temu, da so imele le omejene kompetence, so centralistične politične sile do leta 1927 preprečevale izvolitev in začetek delovanja oblastnih skupščin. Volilna zakonodaja zanje je bila podobna kot za Narodno skupščino, pomembna pa je bila razlika glede volilnih okrajev in števila poslancev. V ljubljansko in mariborsko oblastno skupščino so v 30 slovenskih okrajih in mestih volili 106 poslancev, v treh volilnih enotah pa 26 poslancev Narodne skupščine iz Slovenije. V obeh oblastnih skupščinah je sicer absolutno zmago dosegla Slovenska ljudska stranka, toda samostojno ali prek volilnih blokov je poslanske mandate v njih dobilo še sedem političnih strank, kar prispeva k izpopolnitvi podobe tedanjega političnega življenja na posameznih območjih Slovenije. Volitve v oblastni skupščini so pokazale spremembe moči nekaterih strank od parlamentarnih volitev leta 1925 in so napovedale rezultate volitev v Narodno skupščino septembra 1927 v Sloveniji.

Ključne besede: Slovenija, politilne volitve, samouprava, oblastna skupščina, Narodna skupščina, ljubljanska oblast, mariborska oblast

ABSTRACT

PARTICULARITIES IN VIEW OF SLOVENIAN PARLIAMENTARY ELECTIONS

With regard to the appointed authorities of the largest administrative units, the St. Vitus' Day Constitution provided for the elections to the Administrative Unit Assemblies as the highest self-government bodies in these units. Despite the fact that the centralist political forces had limited competences, they managed to prevent the elections and the commencement of the operations of Administrative Unit Assemblies until 1927. The electoral law relevant for the Administrative Unit Assemblies was similar as in case of the National Assembly. However, the differences with regard to electoral districts and number of Assembly Members were significant. 106 Assembly Members were

* dr., redni profesor v pok., zaslužni prof. Univerze v Ljubljani, Vodopivčeva ul. 8, SI-1230 Domžale

elected for the Ljubljana and Maribor Administrative Unit Assemblies in 30 Slovenians electoral districts and cities; while 26 Members of the National Assembly from Slovenia were elected in three electoral units. Slovenian People's Party achieved an absolute victory in both Administrative Unit Assemblies. However, independently or through electoral blocs seven other political parties received mandates in these Assemblies, which contributed to the improved picture of the contemporary political life in the individual regions of Slovenia. The Administrative Unit Assembly elections indicated the changing power of certain parties since the parliamentary elections of 1925 and foresaw the results of the National Assembly election results in September 1927 in Slovenia.

Keywords: Slovenia, politics elections, self-government, Administrative Unit Assembly, National Assembly, Ljubljana Administrative Unit, Maribor Administrative Unit

Politično življenje v Sloveniji in celotni jugoslovanski državi je v obdobju od sredine dvajsetih let do uvedbe kraljeve šestojanuarske diktature leta 1929 posebej razgibalo troje volitev, 8. februarja 1925 in 11. septembra 1927 v Narodno skupščino, vmes pa so bile 23. januarja 1927 tudi volitve oblastnih skupščin. Vidovdanska in oktroyirana oziroma septembrska ustava nista za dvajseta in trideseta leta določali le parlamentarnih volitev za najvišje zakonodajno telo v državi, temveč tudi za oblastne skupščine in banovinske svete kot najvišje organe za izvajanje kompetenčno omejene samouprave v največjih upravnih enotah, ki so bile po prvi jugoslovanski ustavi iz leta 1921 oblasti, po drugi iz leta 1931 pa banovine. Parlamentarne volitve in tudi volitve občinskih odborov kot organov samouprave v najmanjših upravnih enotah so se izvajale, razen v obdobju kraljeve diktature 1929–1931, za Narodno skupščino zaradi prizadevanj vladajočih političnih strank za njihovo okrepitev celo predčasno pred iztekom štiriletnega mandata.

Iz različnih strankarskih interesov so posebno usodo doživele volitve samoupravnih teles v oblasteh in banovinah. Zaradi odpora vladajočih centralističnih režimov so bile edine volitve oblastnih skupščin šele pet let in pol po sprejetju vidovdanske ustave, v tridesetih letih pa nobena vlada kljub številnim obljubam ni hotela pripraviti niti predloga zakona za volitve banovinskih svetov. Tako so od leta 1931 do 1941 delovali kot izvajalci samouprave banski sveti, ki so jih skladno s sestavo vlade imenovali ministri za notranje zadeve. Vzrok za take centralistične odpore je bila bojazen, da si bodo izvoljeni samoupravni organi v oblasteh in banovinah, zlasti v Sloveniji in na Hrvaškem pa tudi v Bosni in Hercegovini, kjer so imele prevlado politične stranke z avtonomističnim državnopravnim programom, prizadevale izbojevati čim več pristojnosti za odločanje o gospodarsko-socialnih in prosvetno-kulturnih zadevah na svojih območjih. Delovanje slovenskih oblastnih skupščin za udejanjenje nekaterih vidikov avtonomije v Sloveniji v obdobju 1927–1929 in prizadevanja banskega sveta Dravske banovine za povečanje pristojnosti je nato ta predvidevanja v celoti potrdilo. Poudarimo naj, da so si oblastne skupščine prizadevale delovati po nekaterih parlamentarnih delovnih metodah ter da sta zlasti lju-

bljanska in mariborska oblastna skupščina uspešno uveljavljali tudi nekatere vidike slovenskega parlamentarizma.¹

Z zakonom o oblastnih samoupravah so bila nekatera določila parlamentarne volilne zakonodaje, zlasti glede večjega števila oblastnih poslancev in volilnih okrajev, prilagojena specifičnostim sestave oblastnih skupščin. Zaradi teh posebnosti so volitve vanje omogočale uspešnost večjemu številu političnih strank pri izvolitvi poslancev, tudi tistih, ki so imele člane in simpatizerje le na manjših območjih. Tako kažejo v primerjavi s parlamentarnimi volitvami preglednejši politični zemljevid Slovenije konec dvajsetih let. Volilne izide za ljubljansko in mariborsko oblastno skupščino je s tega vidika zanimivo primerjati z rezultati parlamentarnih volitev leta 1925 in 1927 v Sloveniji. Pred kratkim izdano delo Bojana Balkovca o volilni teoriji in praksi v jugoslovanski državi s podrobnimi statistikami vseh volitev v Sloveniji v ustreznem jugoslovanskem okviru za obdobje od volitev Ustavodajne skupščine leta 1920 do zadnjih parlamentarnih volitev v prvi Jugoslaviji leta 1938 omogoča primerjave nekaterih posebnosti volitev v oblastne skupščine v primerjavi s parlamentarnimi volitvami pred uvedbo kraljeve diktature.² Poudarimo naj, da je slovensko zgodovino-pisje problematiki parlamentarnih volitev in tudi edinih volitev v oblastne skupščine posvetilo že veliko pozornosti z vidika volilnih programov posameznih političnih strank, njihovega povezovanja v volilne bloke, volilnih izidov in njihovih posledic za politične spremembe po njih v Sloveniji in Jugoslaviji.³

¹ Podroben prikaz sestave in delovanja najvišjih organov samouprave v slovenskih oblasteh in Dravski banovini je v monografijah Miroslava Stiplovška: Slovenski parlamentarizem 1927–1928: avtonomična prizadevanja skupščin ljubljanske in mariborske oblasti za ekonomsko-socialni in prosvetno-kulturni razvoj Slovenije ter za udejanjenje parlamentarizma. Ljubljana 2000 (dalje Stiplovšek, Slovenski parlamentarizem) ter Banski svet Dravske banovine 1930–1935: prizadevanja banskega sveta za omilitev gospodarsko-socialne krize in razvoj prosvetno-kulturnih dejavnosti v Sloveniji ter za razširitev samoupravnih in upravnih pristojnosti Slovenije. Ljubljana 2006.

² Bojan Balkovec: »Vsi na noge, vsi na plan, da bo zmaga čim sijajnejša«: volilna zakonodaja in praksa v prvi jugoslovanski državi. Ljubljana 2011 (dalje Balkovec, Volilna zakonodaja in praksa v prvi jugoslovanski državi).

³ Problematiko parlamentarnih volitev je prva prikazala Melita Pivec v razpravi Programi političnih strank in statistika volitev. V: Slovenci v desetletju 1918–1928: zbornik razprav o kulturni, gospodarski in politični zgodovini. Ljubljana: Leonova družba, 1928. str. 357–373. Metod Mikuž je posvetil posebno pozornost parlamentarnim, oblastnim in občinskim volitvam v prvem obsežnem pregledu slovenske zgodovine med vojnama Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941. Ljubljana 1965 (dalje Mikuž, Oris zgodovine Slovencev 1917–1941). Pregled vseh volitev je v knjigi Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992. Ljubljana 2005 (dalje Slovenska novejša zgodovina), za obravnavano problematiko v razdelkih Volitve v Narodno skupščino februarja 1925 (str. 281–283); Volitve v oblastne skupščine januarja 1927 (str. 290–293) in Volitve v Narodno skupščino septembra 1927 (str. 303–304), ki jih je napisal Jurij Perovšek. Za jugoslovanski okvir obravnavane tematike je pomembno zlasti delo Branislava Gligorijevića: Parlament i političke stranke u Jugoslaviji 1919–1929. Beograd 1979 (dalje Gligorijević, Parlament i političke stranke). Podroben prikaz volitev v ljubljansko in mariborsko oblastno skupščino je v: Stiplovšek, Slovenski parlamentarizem, str. 75–122. Uradne rezultate volitev v 33 oblastnih skupščinah v državi, podrobneje v ljubljansko in mariborsko oblastno skupščino, je objavil Fran Erjavec: Po volitvah v oblastne skupščine. V: Socialna misel 6, 1. 3. 1927, št. 3, str. 49–53 (dalje Erjavec, Po volitvah v oblastne skupščine).

Poseben interes Slovenske ljudske stranke in Narodne radikalne stranke za razpis volitev v oblastne skupščine

V političnem življenju v Sloveniji in Jugoslaviji je jeseni 1926 postalo aktualno udejanjenje oblastnih samouprav z izvedbo volitev v njihove skupščine, pri čemer sta bila pomembna dejavnika zlasti Slovenska ljudska stranka (SLS) kot najmočnejši politični subjekt v Sloveniji, in Narodna radikalna stranka (NRS), ki je bila najmočnejša politična stranka v državi in je imela tedaj tudi vodilno vlogo v vladi.

Prelomnica v politiki SLS, njen »prehod od načelne v t. i. pragmatično politiko – iz opozicijskega v vladni položaj«, ki je zahteval v odnosu do Beograda opustitev radikalnih avtonomističnih in drugih zahtev, pri katerih je v Sloveniji »deklarativno še vedno vztrajala«, je bila posledica več dejavnikov. SLS je ugotovila, da njena dotedanja odločna opozicijska politika ni koristila ne njej in ne gospodarsko-socialnemu položaju Slovenije v državi ter da njen državnopravni program z revizijo centralističnih določil vidovdanske ustave ni izvedljiv, ker ni mogoče ustvariti ustavno določene tripetinske večine.⁴ O novi taktiki SLS, da si bo v prihodnje kot vladna stranka prizadevala zlasti prek oblastnih samouprav izbojevati čim več avtonomnih pristojnosti za Slovenijo in svojo oblastno dominacijo v njeni samoupravi in upravi, je najprej sklepalo strankino vodstvo na seji 10. oktobra 1926. Na njej je nujnost spremembe politike SLS utemeljevalo še posebej z negativnimi posledicami gospodarske krize v Sloveniji, kjer narašča nezadovoljstvo med kmečkimi, delavskimi in obrtnimi sloji.⁵ Strankin načelnik dr. Anton Korošec je kasneje pojasnjeval, da se je po »izdajalskem« vstopu Hrvatske seljačke stranke (HSS) sredi leta 1925 v vlado morala SLS odločiti, da ne zataji programa avtonomije, ampak da skuša »avtonomijo na drug način spraviti do veljave«. Vodstvo je zato na omenjeni seji sklenilo, da mora »na spreten način vplivati, da bodo kmalu volitve v oblastne skupščine«, Beogradu pa pokazati, da ima SLS »proste roke« za vstop v vlado.⁶

Novo strankino politiko je potrdil zbor zaupnikov SLS iz njenih 800 krajevnih organizacij 14. novembra 1926, na katerem je Korošec posebej poudaril, da stranka spreminja le način oziroma taktiko za uresničenje svojega »nedotakljivega programa«. Zaupniki so ga izvolili za strankinega načelnika, za novega podnačelnika pa dr. Marka Natlačena.⁷ Odtlej je bil Korošec kot strankin načelnik in vodja Jugoslovanskega kluba poslancev SLS v Narodni skupščini aktiven predvsem v »visoki politiki« v Beogradu, zlasti glede sodelovanja stranke v osrednji vladi, Natlačen pa je imel poglavitno nalogo udejanjati novo pragmatično politiko prek slovenskih oblastnih samouprav.⁸ Poudarimo naj, da opredelitev SLS za dvojno politiko ni pomenila nje-

⁴ Jurij Perovšek: Volitve v oblastne skupščine januarja 1927. V: Slovenska novejša zgodovina, str. 290 (dalje Perovšek, Volitve v oblastne skupščine).

⁵ Slovenec, 13. 10. 1926.

⁶ Prav tam, 4. 1. 1927.

⁷ Prav tam, 16. 11. 1926.

⁸ Miroslav Stiplošek: Vodilni funkcionar samouprave ljubljanske oblasti (1927–1929) in Dravske

ne kapitulacije, kot je tedaj ugotavljala liberalna Samostojna demokratska stranka (SDS),⁹ temveč predvsem odločitev, da si bo s privilegiji vladne stranke in s pomočjo realnejših zaveznikov prizadevala »izboljšati gospodarsko-socialni in prosvetno-kulturni položaj Slovenije, hkrati pa zadovoljiti tudi svoje strankarske interese«.¹⁰

Za razpis volitev v oblastne skupščine pa je bila pglavitna odločitev NRS zanje v razmerah, ko so se v njej zaostrovali spopadi med »centrumaši« oziroma s kraljem neposredno povezanih radikalov okoli predsednika vlade Nikole Uzunovića in bodočega premiera Velje Vukićevića, ter privrženci dolgoletnega strankarskega prvaka in državnika Nikole Pašiča, ki se je od sinove korupcijske afere do smrti konec leta 1926 zaman prizadeval za vrnitev na mesto predsednika vlade. T. i. dvorno krilo je prav v izvedbi volitev v oblastne skupščine videlo možnost, da dokončno zmaga v spopadu s pašičevci. Na takšno odločitev NRS so vplivali tudi vedno bolj zaostreni odnosi s koalicijsko partnerico HSS, ki jo je hotela z volitvami v oblastne samouprave oslabiti.

Vlada R-R (radikali-Radić) je preko ministra za notranje zadeve, radikala Božidarja Maksimovića, predlagala izvedbo volitev za oblastne skupščine¹¹ in kralj Aleksander jih je s svojim ukazom 20. oktobra 1926 razpisal za 23. januar naslednjega leta.¹² Za njegov pristanek, da začnejo z delom oblastne samouprave, naj bi bili odločilni gospodarski vidiki, »da se breme narodnega gospodarstva, socialne politike, prometa, prosvete in drugega na posameznih območjih sname z državnega proračuna in prevrže na samouprave«.¹³ Ta vzrok za razpis oblastnih volitev so v svojem glasilu poudarili tudi slovenski radikali. Osrednja vlada naj bi uvidela, da s svojimi finančnimi sredstvi ne zmore rešiti gospodarske krize in se je zato »spomnila, da bi mogle del njenih poslov in s tem zvezanih izdatkov prevzeto oblastne skupščine«.¹⁴ To dejstvo je poudaril tudi edini slovenski minister v R-R vladi Ivan Pucelj, voditelj Slovenske kmetske stranke (SKS). Prepričal naj bi skupino ministrov NRS, da so uvideli preobremenitev osrednje vlade z upravno centralizacijo, in da številnih gospodarskih vprašanj, pomembnih za posamezne pokrajine oziroma oblasti, ne more uspešno reševati in je zato treba udejanjiti samouprave. SKS pa pri tem ne moti, če imajo radikali z njimi »svoje politične račune«.¹⁵ Slovenec je zato upravičeno ugotovil: »Ni torej iskren in čist motiv, ki je povzročil razpis sedanjih volitev v oblastne skupščine«.¹⁶ Na njihovo izvedbo niso vplivala hotenja, da se končno udejanjijo

banovine (1935–1941). V: Marko Natlačen (1869–1942) v zgodovinskem dogajanju. Ljubljana 2012, str. 69–70.

⁹ Jutro, 29. 10. 1926.

¹⁰ Perovšek, Volitve v oblastne skupščine, str. 291.

¹¹ Mikuž, Oris zgodovine Slovencev 1917–1941, str. 335–340; Gligoričević, Parlament i političke stranke, str. 222–224; Perovšek, Volitve v oblastne skupščine, str. 290–291.

¹² Službene novine kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (dalje Službene novine), 25. 11. 1926 in Uradni list (UL) ljubljanske in mariborske oblasti, 30. 11. 1926.

¹³ Míra Kolar-Dimitrijević: Financijski proračuni samouprave Zagrebačke oblasti za 1927., 1928. i 1929. godinu. V: Acta historico oeconomica 21. Zagreb 1994, str. 86.

¹⁴ Narodni dnevnik, 27. 11. 1926.

¹⁵ Kmetski list, 24. 11. 1926.

¹⁶ Slovenec, 20. 11. 1926.

ustrezna določila o skromni omejitvi centralizma, oziroma, da se uveljavi »ta bedna koncesija demokratičnemu principu«,¹⁷ temveč je bila posledica različnih političnih in gospodarskih dejavnikov. Glede na časopisne polemike o zaslugah SDS za razpis oblastnih volitev naj navedemo, da ji je SLS upravičeno očitala, da si zanje ni prizadevala, ker so oblastne samouprave pomenile omejitev njenega centralističnega državnopravnega programa. Na drugi strani pa so samostojni demokrati ugotavljali, da se tudi SLS dotlej ni zavzemala zanje, za kar je bila vzrok dolgoletna načelna strankina politika za revizijo centralističnih določil vidovdanske ustave. Sprememba politike SLS pa je imela ustrezen odmev v Beogradu, kar kaže pisanje Radikala, ki je Slovencem priznaval pravico, da jih v vladi zastopa najmočnejša stranka.¹⁸ Jeseni 1926 se začneja z novo politiko približevanje SLS najpomembnejšemu političnemu dejavniku v državi NRS, ki je že naslednje leto zamenjala HSS s to novo politično partnerico.

Posebnosti volilne zakonodaje za oblastne skupščine v primerjavi s parlamentarnimi volitvami

Zakon o oblastni in sreski samoupravi¹⁹ je v kar 48. členih podrobno določil način izvedbe volitev oblastnih skupščin, s katerim je prilagodil volilno zakonodajo za Narodno skupščino posebnostim njihove sestave in delovanja. Temeljno omejitev aktivne volilne pravice na moške državljane po izpolnjenem 21. letu starosti in prepoved glasovanja vojaškim osebam in kaznjencem ter še nekaterim drugim je vseboval že volilni zakon iz leta 1920, ki je določal posebne pogoje za volitve v Ustavodajno skupščino.²⁰ Po sprejetju Vidovdanske ustave so bile na predlog radikalov in demokratov 21. junija 1922 sprejete spremembe volilnega zakona za parlamentarne volitve. Z njimi je bilo določeno, da se voli na 40.000 prebivalcev en poslanec Narodne skupščine, če pa je preostanek večji od 25.000 prebivalcev, pa še en poslanec, za to funkcijo pa lahko kandidirajo nad trideset let stari državljani z znanjem službenega jezika. Za Slovenijo sta bila določena dva velika volilna okraja, prvi za območje okrožnih sodišč v Mariboru in Celju, drugi za območje deželnega sodišča v Ljubljani in okrožnega sodišča v Novem mestu, posebna volilna enota pa je bila Ljubljana.²¹ Po teh spremembah je imela Slovenija na volitvah za Narodno skupščino 26 poslanskih mandatov, in sicer na Štajerskem 15, na Kranjskem 10 in v Ljubljani enega.

Za oblastne skupščine je zakon določal za volilne enote okraje – sreze in mesta z nad 5000 prebivalci. Poslanci vanje se volijo na 10.000 prebivalcev, za presežek nad 5000 prebivalcev pa se voli še en član oblastne skupščine. Upravno sodišče za Slovenijo s Prekmurjem s sedežem v Celju je takoj po razpisu volitev določilo volilne enote

¹⁷ Prav tam, 6. 1. 1927.

¹⁸ Slovenec, 18. 11. 1926.

¹⁹ Službene novine, 22. 4. 1922; UL pokrajinske uprave za Slovenijo, 15. 5. 1922, člani od 4 do 52.

²⁰ Balkovec, Volilna zakonodaja in praksa v prvi jugoslovanski državi, str. 16 in 24.

²¹ Prav tam, str. 24 in 39; Bojan Balkovec je v navedenem delu (str. 9–122) podrobno predstavil vso parlamentarno volilno zakonodajo za dvajseta in trideseta leta.

in število mandatov v njih. Ljubljansko oblast je razdelilo na 14 volilnih enot, med katerimi je bil tudi hrvaški okraj Kastav s 53 poslanci oblastne skupščine, slovenski del mariborske oblasti pa prav tako na 14 volilnih enot s 54 mandati. K mariborski oblasti je bilo priključeno tudi Medjimurje in zagrebško upravno sodišče je za okraja Čakovec in Prelog določilo po pet poslanskih mandatov. Ljubljanska in mariborska oblastna skupščina sta šteli skupaj 117 poslancev, od teh 106 slovenskih in 11 hrvaških. Glede na število prebivalcev so imeli v ljubljanski oblastni skupščini posamezni okraji naslednje število mandatov: Ljubljana z okolico sedem, Kranj, Krško in Novo mesto po pet, Kočevje in Litija po štiri, Brežice, Kamnik, Laško, Logatec in Radvljica po tri, Črnomelj dva, hrvaški Kastav le enega, mesto Ljubljana pa je volilo pet poslancev. V mariborski oblastni skupščini je imel med okraji Ptuj sedem poslancev, Celje – okolica šest, Maribor (levi breg) in Maribor (desni breg), Murska Sobota in Šmarje pri Jelšah po pet, Dolnja Lendava štiri, Slovenj Gradec, Dravograd in Ljutomer po tri, Gornji grad in Konjice po dva, mesto Maribor je volilo tri poslance, mesto Celje pa enega.²²

Za pasivno volilno pravico so poleg omejitvev, ki so veljale za poslance Narodne skupščine, za člane oblastne skupščine veljali še dodatni pogoji, in sicer je moral vsak poslanski kandidat bivati v oblasti vsaj tri leta, kandidirati pa niso smeli tudi oblastni dobavitelji ali podjetniki, policijski, finančni in gozdarski uradniki ter uradniki agrarne reforme, prav tako pa niso smeli biti poslanci Narodne skupščine hkrati tudi poslanci oblastne skupščine.

Med zakonskimi določili za volitve poslancev oblastnih skupščin in Narodne skupščine pa so bila za volilne rezultate pomembna različna določila o volilnih količnikih za razdelitev mandatov. Za parlamentarne volitve je bila osnova za razdelitev mandatov kandidatnim listam količnik, ki se izračuna z delitvijo števila glasovalcev in števila poslancev za posamezno volilno okrožje.²³ Za oblastne skupščine pa je imela kandidatna listina ene stranke ali volilne koalicije pravico sodelovanja pri razdeljevanju poslanskih mest, če so dosegle dve tretjini količnika, ki so ga izračunali tako, da so število oddanih glasov delili s številom mandatov za posamezno volilno enoto.

Razdrobljenost volilnih okrajev za oblastne volitve v primerjavi s samo tremi za parlamentarne volitve je pomenila, da so bili za posamezno stranko izgubljeni vsi glasovi v volilnih okrajih, v katerih ni dosegla navedenega količnika, v velikih volilnih enotah za parlamentarne volitve pa so se glasovi seštevali. To je pomenilo možnost, da bi neka stranka za majhnim številom glasov v številnih enotah za oblastne skupščine ostala brez mandata, dobila pa bi ga ob seštevanju na parlamentarnih volitvah. Posebnosti volilne zakonodaje za oblastne skupščine v primerjavi s parlamentarnimi volitvami so pomembno vplivale tudi na različne volilne rezultate.

²² UL ljubljanske in mariborske oblasti, 30. 11. 1926; Slovenec, 27. 11. 1926.

²³ Balkovec, Volilna zakonodaja in praksa v prvi jugoslovanski državi, str. 76.

Značilnosti volilne kampanje in sestavljanje kandidatnih list

Glede na to, da je potek volilne kampanje za ljubljansko in mariborsko oblastno skupščino že podrobno osvetljen,²⁴ naj se omejimo le na nekaj njenih pglavitnih značilnosti v katoliškem, liberalnem in socialističnem taboru. SLS je z zmago na volitvah oblastnih skupščin hotela ponovno pokazati svojo vodilno vlogo v slovenskem političnem življenju, doseči popolno prevlado v njih in onemogočiti političnim nasprotnikom izrabljati ta »delček avtonomije«,²⁵ hkrati pa se predstaviti Beogradu kot edina ustrezna vladna partnerica iz Slovenije. Posebej je poudarjala, da so oblastne samouprave le izhodišče za izbojevanje prave zakonodajne avtonomije s širokimi pristojnostmi za reševanje gospodarsko-socialnih in prosvetno-kulturnih zadev Slovenije, kar je ponazorila z geslom »Po samoupravi k avtonomiji«²⁶ in naslovom predvolilne brošure Na novo delo za avtonomijo Slovenije, v kateri je posebej poudarila svoje predvojne uspehe v deželnem zboru Kranjske in z njimi svoje sposobnosti pri udejanjanju samouprave.²⁷ Glede na to so bile zanjo volitve oblastnih skupščin pomembnejše od parlamentarnih volitev leta 1923 in 1925. Zato je temeljiti izvedbi predvolilne kampanje prek številnih strankinih zborovanj in časopisja posvetila veliko pozornost. To kaže tudi osebna angažiranost voditelja SLS Korošca, ki je na množičnih zborovanjih razložil temelje strankinega delovanja v združeni ljubljanski in mariborski oblasti za »široko samoupravo, z močnimi financami in z vsemi predpogoji, da lahko kulturno, gospodarsko in socialno napredujemo. Mi nočemo z avtonomijo slabiti države, niti rušiti državnega edinstva, ampak imeti toliko samoupravne svobode in samobitnosti, da lahko v njej ohranimo in razvijamo svojo slovensko individualnost«. S poudarjanjem, da taka prizadevanja SLS niso protidržavno dejanje,²⁸ je Korošec sporočil Beogradu, da po priznanju Vidovdanske ustave izpolnjuje stranka vse pogoje za sodelovanje v vladni koaliciji.

Pomembna sestavina volilne kampanje SLS je bilo ostro obračunavanje s političnimi nasprotniki v liberalnem in socialističnem taboru. Poudarjala je, da centralističnim strankam, »ki so nam zapravile našo avtonomijo«, ni mogoče zaupati usode oblastnih samouprav.²⁹ SDS, ki jo je označila kot največjo sovražnico slovenskega naroda, in Samostojni kmetijski stranki, predhodnici nove Slovenske kmetijske stranke (SKS),³⁰ ki je bila konkurentka SLS pri pridobivanju volivcev na podeželju, je

²⁴ Stiplovšek, Slovenski parlamentarizem, str. 82–106.

²⁵ Slovenec, 18. 1. 1927.

²⁶ Takšen je naslov članka v Slovencu, 27. 11. 1926.

²⁷ Na novo delo za avtonomijo Slovenije. Izdalo in založilo tajništvo SLS, Ljubljana 1926, str. 19–20.

²⁸ Slovenec, 4. 1. 1927.

²⁹ Prav tam, 22. 12. 1926.

³⁰ Samostojna kmetijska stranka je začela sredi dvajsetih let opuščati narodnounitaristični in drzavnocentralistični program ter se je maja 1926 združila s Slovensko republikansko stranko kmetov in delavcev Albina Prepeluha v Slovensko kmetisko stranko avtonomistično-federalistične usmeritve. – Jurij Perovšek: Še en politični subjekt: Slovenska kmetiska stranka. V: Slovenska kronika XX. stoletja 1900

očitala zlasti glasovanje za centralistično vidovdansko ustavo. S sodelovanjem v unitaristično-centralističnih vladah sta povzročili Sloveniji veliko škodo v gospodarsko-socialnem in prosvetno-kulturnem razvoju.

SDS je ob pričakovani prevladi »separatistične« SLS na oblastnih volitvah želela te prikazati kot gospodarske in jim je odrekala politični značaj. SDS bo kot morebitna opozicijska stranka izvajala kritično in nadzorno funkcijo v oblastnih samoupravah ter preprečevala njihovo izrabljanje za strankarske namene SLS.³¹ To nalogo je poudarjala tudi nekdanja avtonomistična Narodna socialistična stranka (NSS), nova politična zaveznica SDS. Narodni socialisti so poudarjali, da si morajo oblastne samouprave prizadevati za gospodarski napredek Slovenije, kar bo tudi temelj za izboljšanje socialnih razmer.³² Samostojni demokrati so si prek Jutra in na shodih prizadevali prikazati uvedbo oblastnih samouprav predvsem z gospodarskimi nalogaми kot pomembno proticentralistično dejanje.³³

SKS je v volilni kampanji poudarjala, da imajo oblastne skupščine podobne naloge kot nekdanji deželni zbori in da je treba poskrbeti zlasti za grotne pogoje za njihovo uspešno delovanje.³⁴ Zavzemala se je za večje pristojnosti oblastnih samouprav, na njeno pridobivanje volivcev pa je negativno vplivalo sodelovanje v R-R vladi in povezanost s HSS. V volilni kampanji so bili precej dejavni tudi slovenski radikali, ki so poudarili, da je razpis volitev odlična poteza iz gospodarskih, političnih in lokalno-pokrajinskih vidikov ter da je treba z njimi preizkusiti določila vidovdanske ustave glede dejanske decentralizacije.³⁵

Tudi razcepljeni socialistični tabor je doživel očitke SLS zaradi centralistične in unitaristične usmeritve, ki je bila programski temelj Socialistične stranke Jugoslavije (SSJ). Ta je bila tedaj najmočnejša stranka v slovenskem socialističnem taboru, v katerem so se glede nacionalnega vprašanja sredi dvajsetih let Jugoslovanska socialnodemokratska stranka (JSDS), dekalisti okrog Delavsko-kmetškega lista in druge komunistične skupine opredelile za samoodločbo slovenskega naroda in federativni državnopravni program.³⁶ To programsko opredelitev je podrobno opredelil komunist Lovro Kuhar, ki je poudaril, da sedanje oblastne samouprave ne ustrezajo »potrebam nacionalnega in socialnega razvoja« ter zato delavci in kmetje zahtevajo popolnejšo obliko samostojnosti, »to je enoten parlament za celo Slovenijo«, ki bo odločal o njenem gospodarsko-socialnem in prosvetno-kulturnem razvoju. Ob tem radikalnem dolgoročnem cilju pa je treba iti v boj, »da dosežemo to, kar se da doseči v ozkih okvirih sedanje samouprave.«³⁷ V socialističnem taboru so bili skeptični gle-

-1941. Ljubljana 1995 (dalje Slovenska kronika XX. stoletja), str. 316.

³¹ Jutro, 30. 11. in 1. 12. 1926.

³² Nova Pravda, 18. 12. 1926.

³³ Jutro, 21. 1. 1927.

³⁴ Kmetški list, 24. 11. 1926.

³⁵ Ljudska samouprava, 25. 11. 1926.

³⁶ Jurij Perovšek: »V zaželeni deželi«: slovenska izkušnja s Kraljevino SHS/Jugoslavijo 1918–1941. Ljubljana 2009, str. 149.

³⁷ France Filipič: Poglavja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919–1939, 1. Ljubljana 1981, str. 282–283.

de vloge oblastnih samouprav, ki ne pomenijo niti decentralizacije meščanske oblasti niti demokratizacije, ter izrazili bojazen pred novimi davčnimi obremenitvami. V njih se bodo socialistični predstavniki bojevali za demokratične svoboščine ter izboljšanje socialnih razmer delavcev in kmetov, za samoupravo šolskih in kulturnih ustanov, poskrbeli pa bodo tudi za »proletarsko kontrolo« v oblastnih skupščinah.³⁸

Sestavljanje kandidatnih list, ki je potekalo vzporedno z volilno kampanjo, je bilo za vse politične stranke posebej pomembno predvolilno organizacijsko delo, kajti presoditi so morale, ali bodo lahko uspešne s samostojnim nastopom ali le prek povezave v volilni blok s programsko sorodnimi političnimi subjekti. O poteku in problemih pri sestavljanju kandidatnih list so poročala vsa glasila političnih strank.³⁹ Pri oblikovanju kandidatnih list je prišlo do novih političnih zavezništev, iz njih pa se vidijo tudi nekatera notranja razhajanja v posameznih strankah.

Prva je to pomembno predvolilno delo opravila SLS, kar kaže tudi na dobro delovanje njenih lokalnih organizacij. Po razpisu volitev je v enem tednu v vseh okrajih sklicala zbere zaupnikov za pripravo kandidatnih list. SLS je izdala navodila za izbiro takih kandidatov, ki bodo zagotovili delazmožnost in povečanje pristojnosti oblastnih skupščin ter vodili uspešen boj z opozicijskim taborom v njih. Zato morajo priti vanjo »najsposobnejši možje vseh stanov«, zlasti dovolj izobraženih kadrov. To je vodstvo SLS upoštevalo pri razvrstitvi kandidatov na zanesljivejša mesta za izvolitev, na katerih so prevladovali intelektualci pred kmečkimi, delavskimi in obrtniškimi predstavniki, ki so bili pomembni za pridobivanje volivcev.⁴⁰ Ne glede na določena nesorazmerja pa se je SLS pohvalila, da so njene kandidatne liste »verna slika stanovske sestave« slovenske družbe.⁴¹ SLS je vložila samostojne kandidatne liste v vseh okrajih in mestu Ljubljana, za mesti Maribor in Celje pa se je odločila za oblikovanje volilnega bloka. Pri sestavljanju kandidatne liste je prišlo do zapleta v Ljubljani, kjer je v sporu med konservativno in krščanskosocialno strujo vodstvo SLS uveljavilo svojo odločitev glede kandidatov.⁴² V ljutomerskem okraju pa so viničarji, nezadovoljni s sestavo uradne kandidatne liste SLS, vložili svojo posebno stanovsko viničarsko listo.⁴³ SLS je presodila, da izvolitev enega njenega poslanca v Mariboru zagotavlja le povezava z NRS ter Političnim in gospodarskim društvom Nemcev v Sloveniji, ki je imelo veliko privržencev tudi v Celju. Zato se je dogovorila z njima za oblikovanje Združene gospodarske liste v obeh največjih štajerskih mestih. V Mariboru je bil nosilec liste dr. Josip Leskovar, funkcionar SLS in župan, na drugem mestu radikal dr. Rudolf Ravnik, na kandidatni listi pa je bil tudi voditelj štajerskih Nemcev dr.

³⁸ Enotnost, 13. 1. 1927.

³⁹ Celoten seznam vseh kandidatnih list za vse slovenske volilne enote je objavil Slovenec, 8. 1. do 18. 1. 1927.

⁴⁰ Jutro, 4. 12. 1926.

⁴¹ Slovenec, 14. 12. 1926.

⁴² Jutro, 19. 12. 1926.

⁴³ Slovenec, 31. 12. 1926 in Jutro, 21. 12. 1926. Vodstvo SLS je poskrbelo, da je bil nosilec samostojne viničarske liste izključen iz strankine Delavske zveze in Strokovne zveze viničarjev v okviru Jugoslovanske strokovne zveze, s temeljito predvolilno propagando pa je dosegla, da je uradna lista dobila 3.705 glasov, viničarska pa le 86 (Slovenec, 24. 1. 1927).

Lothar Mühleisen. To volilno koalicijo je ostro napadla SDS in sodelovanje z Nemci razglasila za »narodno izdajstvo« in »narodno sramoto«. ⁴⁴ Leskovar je v odgovoru poudaril, da ta volilna povezava »ne ogroža narodnega značaja« Maribora in hkrati onemogoča samostojen nastop nemške stranke s posebnim programom. SLS je tudi poudarila, da narodnost ne sme biti ovira za pozitivno delo v oblastnih samoupravah. Sicer pa je SDS zanje poudarila le gospodarske in ne tudi narodnopolitične naloge, Mühleisen pa je odgovoril, da so njegovo stranko v volilni blok vabili tudi samostojni demokrati. ⁴⁵ Tudi opredelitev NRS za sodelovanje na Združeni gospodarski listi je negativno odmevala v SDS, Korošec pa je na zborovanju v Celju utemeljil skupni nastop z njo s poudarkom, da slovenski radikali »niso povsem enaki« beograjskim. ⁴⁶ Kot zanimivost naj omenimo, da se je nemška Kočevska kmečka stranka odločila za samostojen nastop v kočevskem volilnem okraju, kjer je lahko pričakovala zanesljiv uspeh. ⁴⁷ To pa ni pomenilo njene oddvojitve od tradicionalnega sodelovanja s SLS, ki je za slovenske volivce v kočevskem okraju postavila svojo kandidatno listo.

Tudi druga najmočnejša stranka SDS je s svojo kandidatno listo pod imenom Napredni blok, v katerega je pritegnila NSS, nastopila v vseh slovenskih volilnih enotah. NSS je po oblikovanju R-R režima opustila avtonomistični program in se začela približevati SDS, kar je prvič pokazala s skupnim nastopom svojih narodno socialističnih strokovnih organizacij z liberalnimi na volitvah v Delavsko zbornico februarja 1926. ⁴⁸ Po enem letu je sledila tudi organizacijska združitev sindikatov obeh smeri in od tedaj NSS »dejansko ni obstojala več, saj se je politično podredila« SDS, glede boja za avtonomijo in slovenstvo pa je poudarjala, da sta v službi SLS in klerikalizma. ⁴⁹ Volitve v slovenski oblastni skupščini pa sta bili tudi prvi skupni politični nastop SDS in NSS, pomemben za večji uspeh v mestih. Naprednemu bloku se je pridružila še skupina bivših kmetijcev, ki niso bili zadovoljni z novo programsko usmeritvijo SKS in njenim sodelovanjem s HSS. V Mariboru pa skupina narodnih socialistov, zvestih staremu strankinemu programu, ni hotela v volilno koalicijo s SDS, temveč se je povezala na kandidatni listi z mestno organizacijo Davidovičevih demokratov in SKS. ⁵⁰ SDS si je zastavila za nalogo, da na oblastni volitvah pokaže svojo vlogo močnejšega političnega dejavnika, kot so pokazale zadnje parlamentarne volitve.

Za SDS je bil velik udarec, da sta se za samostojen nastop po novih programskih opredelitvah odločili SKS in NRS, ki sta bili v prvi polovici dvajsetih let zaveznici liberalcev. SKS je imela probleme s sestavljanjem kandidatnih list in prizadevanji zavezniške HSS, da se uveljavi s samostojnim nastopom. Propadel je poskus SKS,

⁴⁴ Jutro, 7. 12. in 17. 12. 1926.

⁴⁵ Slovenec, 22. 12. in 23. 12. 1926.

⁴⁶ Prav tam, 12. 1. 1927.

⁴⁷ Kandidatno listo je objavilo glasilo kočevskih Nemcev Gottscheer Zeitung (20. 1. 1927). Na volitvah je dobila 1446 glasov, lista SLS pa 3697 glasov (Slovenec, 24. 1. 1927).

⁴⁸ Miroslav Stiplošek: Volitve v Delavsko zbornico leta 1926. V: Zgodovinski časopis, 1991, št. 2, str. 287.

⁴⁹ Jurij Perovšek: Liberalizem in vprašanje slovenstva: nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1919–1929. Ljubljana 1996 (dalje Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva), str. 217–218.

⁵⁰ Slovenec, 12. 1., 20. 1. in 24. 1. 1927.

da bi za okrepitev vpliva med kmečkim prebivalstvom na njeni listi kandidiralo tudi nekaj duhovnikov. Nadškof dr. Anton Bonaventura Jeglič njihovih kandidatur ni dovolil, ker bi škodoval SLS.⁵¹ SKS se je morala tudi sprijazniti, da so zagrebški funkcionarji HSS v murskosoboškem in lendavskem okraju oblikovali samostojno »pravo« radičevsko listo, kar je SDS privoščljivo ocenila kot razsulo radičijanstva v Sloveniji.⁵² Z zapostavljenostjo na kandidatnih listah so bili nezadovoljni tudi Prepe-luhovi privrženci v SKS.⁵³ V celjskem okraju so nezadovoljneži z novo politiko SKS sestavili disidentsko listo.⁵⁴

SDS je ostro kritizirala povezovanje NRS s SLS v Mariboru in Celju in odklonitev njenega vabila za sodelovanje, kar so radikali utemeljili s tem, da ne želijo deliti usode narodnih socialistov, ki so postali privesek SDS. Odločili so se za oblikovanje nekaj samostojnih kandidatnih list, drugod pa so funkcionarji NRS priporočili svojim privržencem, da glasujejo za kandidate SKS.⁵⁵

Za zelo razcepljen socialistični tabor so bile volitve v oblastni skupščini priložnost, da se ne glede na programska razhajanja, zlasti glede nacionalnega vprašanja, povežejo za skupni nastop, ki bi omogočil izvolitev večjega delavskega zastopstva v njih. Od neuspeha z ločenimi kandidatnimi listinami na parlamentarnih volitvah 1925 se je razcepljenost v socialističnem taboru še povečala z oblikovanjem federalistične JSDS⁵⁶, in z izločitvijo Delavsko-kmetske skupine Zedinjenje, ki se je zavzemala za združitev socialističnih in prepovedanih neodvisnih-komunističnih sindikatov iz vrst dekalistov okrog legalnega komunističnega glasila Delavsko-kmetskega lista.⁵⁷ Takoj po razpisu volitev v oblastne skupščine se je osrednja politična stranka socialističnega tabora SSJ sporazumela z zedinjaši za skupen nastop v ljubljanski oblasti,⁵⁸ dekalisti pa so predlagali oblikovanje bloka delavskih strank zanje.⁵⁹ »Pod mogočnim pritiskom razpoloženja delavstva« so se vse stranke hkrati z oblikovanjem skupnega programa, razen glede nacionalnega vprašanja, dogovorile za volilno koalicio. Toda pri sestavljanju kandidatnih list je prišlo zaradi pretiranih zahtev številčno šibke JSDS glede postavitve njenih kandidatov na prva mesta do spora, ki se je končal z njenim izstopom iz Zveze delavskih strank. To so dekalisti obsodili kot »golo razbijaštvo«, prav tako tudi socialni demokrati zlasti na Štajerskem in Koroškem, kjer so s svojimi kandidati nastopili na listi Zveze delavskih strank.⁶⁰

⁵¹ Kmetški list, 15. 12. in 22. 12. 1926; Janko Prunk: Radič in Slovenci 1919–1928. V: Zgodovinski časopis, 1985, št. 1–2, str. 31–32.

⁵² Jutro, 21. 12. 1926 in 5. 1. 1927.

⁵³ Narodni dnevnik, 5. 1. 1927.

⁵⁴ Kmetški list (5. 1. 1927) je objavil pismo nosilca disidentske liste, da odstopa od nastopa na volitvah.

⁵⁵ Narodni dnevnik, 5. 1. 1927.

⁵⁶ Jurij Perovšek: Federalizem bernotovcev. V: Slovenska kronika XX. stoletja, str. 313.

⁵⁷ Miroslav Stiplovšek: Prispevki za zgodovino sindikalnega gibanja na Slovenskem: od začetkov strokovnega gibanja do Enotnih sindikatov Slovenije (1868–1945). Maribor 1989, str. 46–47.

⁵⁸ Delavska politika, 1. 12. 1926; Delo, 1. 12. 1926.

⁵⁹ Enotnost, 9. 12. 1926.

⁶⁰ Delavska politika, 15. 12. 1926; Enotnost, 16. 12. in 23. 12. 1926.

Veliko zanimanje slovenskih političnih strank in skupin za oblastne volitve kažejo že podatki o vloženi 63 kandidatnih listah v slovenskih volilnih okrajih v ljubljanski oblasti, v mariborski oblasti brez Medjimurja pa so vložile 57 list. V ljubljanski oblasti so SLS, Napredni blok in SKS nastopili v vseh 13. volilnih okrajih, v le enem manj Zveza delavskih strank, po pet kandidatnih list sta postavili NRS in JSDS, po eno pa nemška Kočevska kmečka stranka in federalistični disidenti SKS. V mariborski oblasti je Napredni blok nastopil v vseh 13 slovenskih volilnih okrajih, enako tudi SLS, vendar dvakrat v koaliciji z NRS ter s Političnim in gospodarskim društvom Nemcev v Sloveniji. SKS je nastopila v 12. okrajih, enkrat v koaliciji z Davidovičevo Demokrasko stranko in delom NSS, Zveza delavskih društev je postavila 11 kandidatnih list, tri je vložila JSDS. Po dve NRS in HSS, s po eno kandidatno listo pa so nastopili disidenti SLS in SKS ter Franjo Zagorski, ki je svojo samostojno listo poimenoval Slovenska neodvisna gospodarska stranka.

Politične stranke in skupine so si oblastne volitve prizadevale izrabiti za dokazovanje svojega vpliva na posameznih območjih – še posebej tiste, ki so se slabo odrezale na zadnjih parlamentarnih volitvah. Boj za uspeh na oblastnih volitvah je bil oster, kajti odločalo se je o tem, kolikšen delež moči bodo imele posamezne politične stranke v najvišjih organih samouprave v Sloveniji, kar je bilo pomembno ne glede na njihove omejene pristojnosti.

Absolutna zmaga SLS na volitvah v ljubljansko in mariborsko oblastno skupščino in izvolitev oblastnih poslancev iz osmih političnih strank⁶¹

Upravno sodišče za Slovenijo s Prekmurjem je po pregledu volilne dokumentacije in rešitvi pritožb na seji 16. februarja 1927 overilo poslanske mandate v slovenskih volilnih enotah za ljubljansko in mariborsko oblastno skupščino. Po uradnih podatkih upravnih sodišč s poimenskim seznamom izvoljenih poslancev jih je bilo v ljubljansko oblastno skupščino s kandidatne listine SLS izvoljenih 40, Napredni blok je dobil 6 poslancev in SKS 4. Po eno poslansko mesto sta si zagotovili Zveza delavskih strank in Kočevska kmečka stranka. V volilni enoti Kastav je zmagal kandidat HSS.⁶² V mariborsko oblastno skupščino je bilo v slovenskih volilnih enotah izvoljenih 40 poslancev SLS, Napredni blok je dobil 4 poslance, po 3 poslance Združena gospodarska lista, Zveza delavskih strank in HSS, SKS pa enega poslanca. V Medjimurju je bilo vanjo izvoljenih 7 poslancev HSS, 2 poslanca SDS in en poslanec katoliške Hrvaške pučke stranke (HPS). Strankarsko pestrost sestave ljubljanske in mariborske oblastne skupščine še povečuje dejstvo, da je v okviru Naprednega bloka dobila v Ljubljani mandat tudi NSS, v Mariboru pa sta bila z Združene gospodarske

⁶¹ Rezultate volitev je objavilo vse politično časopisje, podrobne pa zlasti Slovenec, št. 18a, posebna izdaja, 24. 1. 1927, Triumf Slovenske ljudske stranke na celi črti, ter Jutro, št. 20, posebna izdaja, 24. 1. 1927, Krasen napredek SDS v Sloveniji in 26. 1. 1927.

⁶² Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond ljubljanskega oblastnega odbora (AS 92), fasc. 1, dopis Upravnega sodišča za Slovenijo s Prekmurjem začasnemu predsedniku ljubljanske oblastne skupščine 21. 2. 1927, spis št. 42.

liste izvoljena poslanca SLS in NRS, v Celju pa prav tako radikal. Z liste Zveze delavskih strank sta bila izvoljena dva poslancata SSJ ter en poslanec JSDS.⁶³

V ljubljanski oblastni skupščini so bili torej poslanci sedmih političnih strank, v mariborski oblastni skupščini pa devetih. To je napovedovalo, da bo v njih prišel do izraza pluralizem političnih stališč, toda moč absolutnega odločanja je bila v obeh skupščinah v rokah SLS, tudi zato, ker se je pridružil njenemu poslanskemu klubu v ljubljanski oblastni skupščini še poslanec nemške Kočevske kmečke stranke, v mariborski oblastni skupščini pa so se klubu SLS pridružili še poslanca NRS in poslanec hrvaške HPS.⁶⁴ V ljubljanski oblastni skupščini je imela s temi stalnimi partnerji SLS 77,35 % absolutno večino, v mariborski oblastni skupščini pa je bila z 68,75 % njena absolutna večina nekoliko skromnejša, na kar so vplivali rezultati v Medjimurju.

Iz podatkov o rezultatih volitev se vidi tudi razširjenost vpliva političnih strank na posameznih območjih Slovenije. Razvejanost lokalnih organizacij SLS⁶⁵ na vseh slovenskih območjih kaže podatek, da je v vseh okrajnih volilnih enotah dobila najmanj po dva poslancata, v osmih pa celo vse mandate.⁶⁶ Poseben problem pa je bila za SLS delitev vpliva s SDS v Ljubljani. SLS je dobila od petih ljubljanskih mandatov le dva. V mestu Maribor je SLS prek volilne koalicije dobila en mandat, za mesto Celje pa je postal oblastni poslanec predstavnik SLS šele po kasnejšem odstopu poslanca NRS. SDS je najbolj razveselila zmaga nad SLS v Ljubljani, kjer je dobila tri poslanska mesta,⁶⁷ sicer pa je dobila mandate še v sedmih volilnih okrajih.⁶⁸ SKS je dobila mandate v petih okrajih v ljubljanski oblasti, na Štajerskem pa le v enem,⁶⁹ v dveh okrajih v Prekmurju pa so bili izvoljeni trije poslanci HSS.⁷⁰ Iz NRS sta bila

⁶³ ARS, fond oblastnega odbora mariborske oblasti (AS 93), fasc. 1, dopisa upravnih sodišč v Celju in Zagrebu začasnemu predsedniku mariborske oblastne skupščine sta v Stenografskem zapisniku otvoritvene seje oblastne skupščine mariborske dne 23. februarja 1927.

⁶⁴ Stiplovšek, Slovenski parlamentarizem, str. 475–479. V prilogi Seznam poslancev skupščin ljubljanske in mariborske oblasti ter sestava skupščinskih teles so podrobni podatki o strankarski pripadnosti, poklicih, volilnem okraju, datumih nastopa ali morebitnega prenehanja poslanskega mandata zaradi odstopa ter tudi o sestavi poslanskih klubov.

⁶⁵ Organizacijske temelje politične prevlade SLS je osvetlila Anka Vidovič Miklavčič v monografiji Mladina med nacionalizmom in katolicizmom: pregled razvoja in dejavnosti mladinskih organizacij, društev in gibanj v liberalno-unitarnem in katoliškem taboru v letih 1929–1941 v jugoslovanskem delu Slovenije. Ljubljana 1994. str. 36–37.

⁶⁶ SLS je dobila vse mandate v okrajih Črnomelj (2), Kamnik (2), Litija (4), Celje okolica (5), Gornji grad (2), Konjice (2), Ljutomer (3) in Maribor levi breg (5), dejansko pa tudi v okraju Kočevje, kjer je s svojo kandidatno listo dobila tri poslance, njena zaveznica nemška Kočevska kmečka stranka pa enega. Sicer pa je bilo največ 6 poslancev SLS izvoljenih v okraju Ptuj.

⁶⁷ Jutro, 24. 1. 1927 je pozdravilo ta uspeh z naslovom članka Napredna in narodna zastava nad Ljubljano in s podnaslovom Ljubljana je potolkla svojega dosedanjega poslanca voditelja SLS dr. Ko-rošca.

⁶⁸ Poslanci SDS so bili izvoljeni v okrajih Kranj, Ljubljana okolica, Logatec, Maribor desni breg, Murska Sobota, Ptuj in Šmarje pri Jelšah.

⁶⁹ Iz SKS je bil izvoljen po en poslanec v okrajih Brežice, Krško, Laško, Ljubljana okolica in Novo mesto ter Celje okolica.

⁷⁰ V okrajih Dolnja Lendava in Murska Sobota je za listi HSS glasovalo 4064 volivcev, za posebni listi SKS pa le 732 volivcev (Slovenec, 24. 1. 1927).

izvoljena le poslanca v mestih Maribor in Celje. Z izvolitvijo štirih poslancev je pomemben uspeh dosegla Zveza delavskih strank, še večji uspeh pa je socialističnemu taboru preprečil škodljiv samostojni nastop JSDS.⁷¹ Tako kot je v Sloveniji dosegla svoj volilni cilj SLS, ga je v jugoslovanskem okviru NRS.⁷²

Iz dokumentov upravnih sodišč se vidi tudi socialna oziroma poklicna sestava obeh oblastnih skupščin. V vsaki oblastni skupščini je bila slaba polovica kmečkih posestnikov in skupaj okoli desetina predstavnikov neagrarnih panog. Za oblastne poslance je bilo med posameznimi poklici izvoljenih največ odvetnikov (15) in duhovnikov (12). Sicer pa so vse politične stranke poskrbele, da so bili na njihovih listah izvoljeni izobraženci različnih poklicev. Le na listi SLS so bili izvoljeni štirje delavci in viničar, medtem ko sta bila izvoljena na listi Zveze delavskih strank po dva uslužbenca delavskih ustanov in učitelja. V obeh oblastnih skupščinah so bili torej predstavniki različnih stanov in poklicev. Posebna zanimivost njune sestave je tudi dejstvo, da je kar petina oblastnih poslancev opravljala še županske funkcije, kar je prispevalo k prenosu občinske problematike na sejah oblastnih skupščin. Pozornost, ki so jo politične stranke posvečale svoji vlogi v oblastnih skupščinah, se kaže tudi v tem, da so poskrbele za izvolitev svojih funkcionarjev vanje. Tako je v ljubljanski skupščini SLS zastopal prvi podnačelnik dr. Marko Natlačen, SDS sta zastopala vodilna funkcionarja dr. Albert Kramer, nekdanji minister, in dr. Dinko Puc, ki je še leta 1927 postal tudi ljubljanski župan, za poslanca je bil izvoljen tudi predsednik SKS Ivan Pipan, najvidnejši predstavnik SLS v mariborski oblastni skupščini pa je bil župan mesta Maribor dr. Josip Leskovar. Natlačen in Leskovar sta bila nato izvoljena tudi za predsednika oblastnih skupščin in oblastnih odborov v Ljubljani in Mariboru.⁷³

Sestava oblastnih skupščin se je kasneje z odstopi nekaterih oblastnih poslancev in z vstopom njihovih namestnikov vanje sicer delno spremenila, toda ne v navedenih bistvenih značilnostih. Med odmevnejšimi spremembami naj navedemo, da je aprila 1927 po odstopu poslanca NRS Ravnika njegovo mesto zasedel predsednik Političnega in gospodarskega društva Nemcev v Sloveniji Mühleisen,⁷⁴ kar kaže, da so se ob oblikovanju Združene gospodarske liste partnerice dogovorile o enakopravni razdelitvi mandatov v Mariboru in Celju. Z vidika zastopanosti različnih socialističnih po-

⁷¹ Zveza delavskih strank je dobila mandate v mestu Maribor in okoliškem okraju, v volilni enoti Dravograd oziroma v Mežiški dolini in v okraju Celje okolica oziroma na trboveljskem območju. V okraju Dravograd je za izvolitev Lovra Kuharja zmanjkalo le 16 glasov (Enotnost, 27. 1. 1927). S skupnim nastopom bi bil za socialistični tabor dosegljiv tudi mandat v okraju Ljubljana okolica, saj bi izvolitev poslanca SKS prehitela za okoli 90 glasov (Slovenec, 24. 1. 1927).

⁷² NRS je dobila 435 oblastnih poslancev, HSS in SKS 260, Jugoslovanska demokratska stranka in Jugoslovanska muslimanska organizacija 208, SDS pa le 94 (Erjavec, Po volitvah v oblastne skupščine, str. 51), kar je vplivalo na odločitev njenega voditelja Svetozarja Pribičevića za popolno strankino programsko preusmeritev (Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva, str. 261).

⁷³ Stiplovšek, Slovenski parlamentarizem, str. 107–109 in str. 126.

⁷⁴ Marburger Zeitung (20. 4. 1927) je z zadovoljstvom objavil vest, da je Mühleisen postal oblastni poslanec za mesto Maribor. Zanimiva je predvolilna napoved Jutra (17. 12. 1926), da je bil le iz taktičnih razlogov na kandidatni listi na tretjem mestu in predvidel, da bo kasneje postal oblastni poslanec.

litičnih strank je v mariborski oblastni skupščini pomemben tudi prevzem funkcije oblastnega poslanca predstavnika ilegalne komunistične stranke oziroma dekalistov po odstopu funkcionarja SSJ Josipa Petejana novembra 1927, ko je bil izvoljen za poslanca Narodne skupščine. Zaradi izvolitve za župana je tedaj odstopil tudi oblastni poslanec za mesto Celje dr. Alojzij Goričan (NRS) in njegovo mesto je zasedel predstavnik SLS prof. Anton Cestnik.⁷⁵ Te spremembe so zanimive tudi zato, ker kažejo, da so v mariborski oblastni skupščini v letih 1927 in 1928 delovali poslanci kar enajstih političnih strank in skupin. Na povsem slovensko sestavo ljubljanske oblastne skupščine pa je vplival odhod poslanca HSS v skupščino v Karlovcu, potem ko je bila občina Kastav maja 1928 izločena iz ljubljanske oblasti.⁷⁶

Izid oblastnih volitev je pokazal, da SLS z absolutno podporo svojih poslancev ne bo imela težav s prevzemom celotne oblastne samouprave v Sloveniji, toda upoštevati je morala tudi relativen uspeh opozicije, ki je bila razcepljena le ob začetku delovanja oblastnih skupščin, po parlamentarnih volitvah septembra 1927 pa je nastopala enotno. Iz stenografskih zapisnikov sej ljubljanske in mariborske oblastne skupščine⁷⁷ se vidi, da so glede njenega delovanja prišla do polnega izraza tudi stališča vseh opozicijskih strank in da so glede reševanja številnih gospodarsko-socialnih in prosvetno-kulturnih zadev konstruktivno sodelovale pri zelo uspešnem udejanjanju oblastne samouprave v Sloveniji, do razhajanj pa je prihajalo zlasti v razpravah o politični problematiki.

Volitve v slovenski oblastni skupščini, napoved nekaterih sprememb na parlamentarnih volitvah leta 1927 v primerjavi z njihovim izidom leta 1925

Glasila političnih strank so rezultate oblastnih volitev primerjale zlasti z njihovo uspešnostjo na volitvah poslancev Narodne skupščine leta 1925. Te primerjave pa otežujejo zlasti posebnosti volilne zakonodaje, razlike v volilni udeležbi in oblikovanje različnih volilnih koalicij, kar povzroča težave pri ugotavljanju razlik glede števila volivcev. Še bolj zapletene pa so primerjave števila izvoljenih poslancev, predvsem zaradi različnih volilnih okrajev in volilnih koeficientov za pridobitev mandata. Kljub temu pa je mogoče ugotoviti premike, ki so se zaradi spremenjenih političnih razmer zgodili od parlamentarnih volitev leta 1925 in nastopa R-R vlade do oblastnih volitev januarja 1927, ki so nakazale predvsem nekatere spremembe glede uspešnosti opozicijskih političnih strank ob tradicionalni absolutni prevladi SLS od parlamentarnih volitev leta 1923 v slovenskem političnem življenju.

Kljub temu da so politične stranke poudarjale velik pomen oblastnih volitev v primerjavi s parlamentarnimi, SLS celo večjega, pa je bilo zanje zanimanje manjše od

⁷⁵ ARS, AS 93, fasc. 10, Stenografski zapisnik 1. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine, 5. 11. 1927.

⁷⁶ UL ljubljanske in mariborske oblasti, 22. 6. 1928; Stiplovšek, Slovenski parlamentarizem, str. 252.

⁷⁷ Ohranjeni so stenografski in uradni zapisniki sej ljubljanske in mariborske oblastne skupščine ter njenih oblastnih odborov v ARS, AS 92 in AS 93.

*Poslanci slovenskih oblastnih skupščin (ljubljske - zgoraj, mariborske - spodaj).
Ilustrirani Slovenec 24. 4. 1927*

SLS je pred parlamentarnimi volitvami organiziral številne množične shode. Na predvolilnih zborovanjih v Rahjhenburgu (zgoraj) in v Ljutomeru (spodaj) je govoril Anton Korošec. Vir: Ilustrirani Slovenec, 4. 9. in 11. 9. 1927

pričakovanj, saj je bila udeležba na njih za okoli 7,5 % nižja kot na parlamentarnih volitvah leta 1925. Prav volilni abstinenti nad 20.000 volivcev je SLS v precejšnji meri pripisala izgubo skoraj 9.000 glasov v primerjavi s parlamentarnimi volitvami. Za njene kandidatne liste je glasovalo 96.309 volivcev, pri čemer pa moramo upoštevati, da so nemški Kočevarji postavili lastne kandidate ter da je v Mariboru in Celju stranka sodelovala na Združeni gospodarski listi. Če bi prišteli k SLS kočevarske glasove in dosedanje število strankinih volivcev v obeh štajerskih mestih, je pri oblastnih volitvah dobila 60 % vseh oddanih glasov, pri parlamentarnih pa 56,8 %, kar pomeni celo napredek za 3,2 %. Pomemben vzpon sta dosegla tudi Napredni blok in socialistični tabor. SDS je skupaj z NNS dobila 26.760 glasov, kar je v primerjavi z zadnjimi parlamentarnimi volitvami povečanje od 12,6 % na 16,05 % vseh oddanih glasov. Socialistične liste so dobile 16.091 glasov oziroma 9,6 %, na parlamentarnih volitvah pa je bil njihov delež le 6,6 %. Na drugi strani pa sta hud udarec doživeli SKS in HSS z 20.913 glasovi, kar pomeni glede na parlamentarne volitve kar 36,4 % izgubo volivcev. Za kandidate Združene gospodarske liste je glasovalo 2831 volivcev, poslanec Kočevske kmečke stranke pa je bil izvoljen s 1740 glasovi. NRS je na samostojnih kandidatnih listah zbrala le 1682 glasov, od teh po okoli petsto v mestu Ljubljana in kočevskem okraju. Razne manjše liste so dobile skupaj le 416 glasov.⁷⁸ Takšne spremembe od parlamentarnih do oblastnih volitev so tudi posledica dejstva, da so bili slovenski radičevci in kmetijci soodgovorni za neuspešno delovanje R-R vlade, medtem ko sta bili SLS in SDS ves čas v opoziciji, za uspeh socialističnega tabora pa je bilo pomembno zlasti oblikovanje Zveze delavskih strank.

Izid volitev je komentiralo vse politično časopisje. Osrednje glasilo SLS je vzneseno pisanje o zmagi stranke »na celi črti« prikazalo kot opredelitev za program Zedinjene Slovenije, »ki se hoče v tej državi v svojih lastnih narodnih zadevah vladati in upravljati sama« in kot »definitivno obsodbo centralizma«.⁷⁹ V naslednjih bolj umirjenih komentarjih je SLS priznala »neznaten padec« glasov za svoje kandidatne liste, priznala tudi delni napredek samostojnih demokratov in socialistov, za prave poražence pa je razglasila SKS in HSS. Največ pozornosti je posvetila SDS kot drugi najmočnejši stranki na oblastnih volitvah. Ugotovila, da se vanjo postopoma vračajo »elementi«, ki so se iz nje izdvojili (NSS ter skupine iz SKS in NRS), in da bo imela v obeh skupščinah »svoj vpliv«. Dodala pa je, da se bodo prav v oblastnih skupščinah bolj razgaljali sovražniki slovenske narodne avtonomije kot v beograjskem parlamentu, kar pa bo samo olajšalo delovanje SLS za udejanjenje njenega programa.⁸⁰

SDS si je prizadevala zmanjšati zmagoslavje SLS s podatki o zmanjšanju števila njenih volivcev na podeželju in o svoji zmagi v Ljubljani, priznati pa je morala, da je v obeh oblastnih skupščinah dobila »močno« večino. Poudarila je, da bo njena sposobna poslanska delegacija nadzirala delovanje SLS, ki se bo morala izkazati v vlogi večinske stranke. Še večji uspeh SDS naj bi preprečila volilna zakonodaja in tudi na-

⁷⁸ Erjavec, Po volitvah v oblastne skupščine, str. 49–53.

⁷⁹ Slovenec, št. 18a, posebna izdaja, 24. 1. 1927.

⁸⁰ Slovenec, 25. 1. in, 26. 1. 1927.

silje SLS. Po njeni oceni so bile te volitve »porazne in uničujoče« za radičevce, NRS pa je po njih »končno zrela za popolno likvidacijo«. ⁸¹ SDS je s simpatijami pozdravila uspeh združenih socialistov in izrazila pričakovanje, da bodo poslanci Združene delavske liste nastopali proti »prevarantski« politiki SLS, ⁸² s čimer jih je snubila za skupni opozicijski nastop.

SKS je morala priznati, da ji je zaupanje izrekla »le skromna peščica volivcev«, SLS je očitala politično izrabljanje vere in cerkvenega aparata, hkrati pa je zanikala pričakovanja političnih nasprotnikov, da pomeni njen neuspeh na oblastnih volitvah tudi politično smrt »radičevščine« v Sloveniji. ⁸³ NRS je za svoj neuspeh krivila zlasti dejstvo, da ji volivci pripisujejo odgovornost za vse napake strankine centrale v Beogradu in za njeno delovanje v vladi. ⁸⁴

Še večji napredek socialističnega tabora na oblastnih volitvah sta preprečili njemu krivična volilna zakonodaja in le delna združitev delavskih strank. ⁸⁵ SSJ je dosežek v Sloveniji prek Zveze delavskih strank poudarila kot zgled za uspešnejše nastope socialistov tudi drugod v državi. ⁸⁶ Legalno komunistično glasilo Enotnost je povečanje glasov v primerjavi s parlamentarnimi volitvami pripisala zlasti enotnemu nastopu in je zato kritizirala njegovo sabotiranje v JSDS, glede SSJ pa je izrazila obžalovanje zaradi njene podobno napačne politike glede nacionalnega vprašanja, kot jo vodi SDS. ⁸⁷ JSDS, pa je morala priznati, da je s svojimi kandidatnimi listami izgubila četrtno volivcev v primerjavi s parlamentarnimi volitvami leta 1925. ⁸⁸ Poudarimo naj, da je volilna zakonodaja s količnikom za pridobitev mandata in z majhnimi volilnimi enotami pomembno vplivala na razdelitev mandatov, predvsem v korist SLS in na škodo opozicijskih strank. ⁸⁹

Rezultati volitev v slovenski oblastni skupščini pa so bili tudi napoved sprememb v sestavi slovenskega poslanskega zastopstva v Narodni skupščini, število mandatov, ki so jih dobile politične stranke v posameznih volilnih enotah, pa je pokazalo, kje lahko pričakujejo njihovi kandidati podporo volivcev. Na septembrskih parlamentarnih volitvah leta 1927 so dobile mandate vse štiri politične stranke, ki so bile najuspešnejše tudi na oblastnih volitvah, pri čemer naj dodamo, da se je volilna udeležba povečala za okoli 10.500 volivcev. Za SLS je glasovalo 106.247 volivcev ali 59,9 % in je dobila 20 poslancev, prav tako absolutno večino kot leta 1925. Na drugem mestu

⁸¹ Jutro, št. 20, posebna izdaja, 24. 1. in 25. 1. 1927.

⁸² Jutro, 27. 2. 1927.

⁸³ Kmetijski list, 26. 1. in 2. 2. 1927.

⁸⁴ Narodni dnevnik, 24. 1. 1927.

⁸⁵ Zaradi neustreznega volilnega količnika ter razcepljenosti na Zvezo delavskih društev in JSDS so stranke socialističnega tabora za 16.091 glasov dobile le štiri mandate oziroma enega na 4023 volivcev. – Erjavec, Po volitvah v oblastne skupščine, str. 50.

⁸⁶ Delavska politika, 24. 1. in 29. 1. 1927.

⁸⁷ Enotnost, 27. 1. 1927.

⁸⁸ Naprej, 29. 1. 1927.

⁸⁹ SLS je za 96.309 glasov za svoje samostojne liste dobila 80 mandatov oziroma enega na 1204 volivcev. Napredni blok pa je za 26.760 glasov dobil le deset mandatov oziroma enega na 2676 volivcev. – Erjavec, Po volitvah v oblastne skupščine, str. 50.

se je uveljavila SDS z NSS (27.459 oziroma 15,5 % volivcev) s štirimi mandati, kar je pomenilo velik napredek glede na en mandat leta 1925. Po en mandat sta dobili SKS (9.900 oziroma 6 % volivcev), ki ga je ohranila v volilni enoti za Kranjsko in SSJ (8.896 oziroma 5 % volivcev). Hud udarec je doživela HSS, ki je imela leta 1925 tri mandate, leta 1927 pa z le 4.576 oziroma 2,5 % volivcev ni dobila nobenega poslanca. Brez mandata je ostal tudi Delavsko kmečki republikanski blok (JSDS in komunisti okrog Enotnosti), ki je dobil 9.102 glasova oziroma 5,2 %, toda razcepljene v treh volilnih enotah, medtem ko je zbrala SSJ dovolj glasov v štajerski volilni enoti za izvolitev Josipa Petejana, ki je bil nato edini socialistični poslanec v Narodni skupščini. Druge tri kandidatne liste (NRS, štajerski Nemci ter stranka Franja Zagorskega) so skupaj dobile le 6,5 % glasov.⁹⁰

Če se omejimo na nekatere primerjave oblastnih in parlamentarnih volitev leta 1927, naj opozorimo na zanimive podatke iz polemike o volilnih izidih v slovenski oblastni skupščini med Slovencem in Jutrom, ki jih je preračunalo tudi po zakonodaji za parlamentarne volitve. Navedlo je podatek, da bi z doseženim številom volivcev SLS izgubila tri poslance, SDS pa bi imela v Narodni skupščini pet poslancev. Toda iz propagandističnih vzrokov Jutro v prizadevanjih, da zmanjša pomen absolutne zmage, SLS ni omenilo, da je nasprotna stranka taktično prilagodila svoje kandidatne liste posebnostim volilne zakonodaje za oblastne skupščine. Zato ji ni prav nič škodovalo, da je zavezniška Kočevska kmečka stranka nastopila samostojno, za koalicijo v Mariboru in Celju pa se je SLS odločila za zagotovitev mariborskega mandata. Za parlamentarne volitve septembra 1927 pa je postavila samostojne kandidatne liste na Štajerskem in Kranjskem, kjer jo je podprla tudi Kočevska kmečka stranka. Na delno povečanje števila glasov za njene kandidate je vplivala tudi večja volilna udeležba v primerjavi z oblastnimi volitvami. Za SLS in Korošca osebno pa je bil hud udarec izid volitev v mestu Ljubljana, kjer so oblastne volitve kazale na lahko zmago SDS,⁹¹ toda njen kandidat Kramer je le za 23 glasov premagal voditelja SLS in le za las pridobil za stranko četrti mandat. SDS se je tako na oblastnih kot parlamentarnih volitvah uveljavila kot druga najmočnejša stranka v Sloveniji. Upadanje glasov za HSS in SKS se je od oblastnih volitev do parlamentarnih še povečalo. Razlike v volilni zakonodaji za oblastne in parlamentarne volitve so vplivale tudi na volilne izide. Na oblastnih volitvah so lahko tudi stranke, ki so imele veliko privrženecv v posamezni volilni enoti, uspele s samostojno kandidatno listo doseči poslanski mandat (Kočevska kmečka stranka, HSS v Prekmurju), na drugi strani pa je v štajerski volilni enoti s seštevanjem glasov SSJ na parlamentarnih volitvah uspela doseči poslansko mesto v Narodni skupščini.

Voditelja SLS Korošec in NRS Velja Vukičević sta julija 1927 sklenila blejski sporazum, s katerim se je SLS zavezala, da bo vstopila v njegovo vlado pod pogoji vidov-

⁹⁰ Balkovec, Volilna zakonodaja in praksa v prvi jugoslovanski državi, str. 209–220; Mikuž, Oris zgodovine Slovencev 1917–1941, str. 364.

⁹¹ Za SDS je v Ljubljani na oblastnih volitvah glasovalo 4159 volivcev, za SLS pa 3412 (Slovenec, 24. 1. 1927).

danske ustave, novi premier pa je pristal na širitev pristojnosti oblastnih samouprav. Ta sporazum »lahko brez zadržkov štejemo za prelomno dejanje v politiki SLS«. ⁹² Tako po parlamentarnih volitvah je SLS stopila v vlado in je nato začela s privilegiji režimske stranke kompetenčno krepiti slovenski oblastni samoupravi, ki sta med vsemi v državi najbolj uspešno izvajali svoje naloge na gospodarsko-socialnem in prosvetno-kulturnem področju. Tako sta postopoma poskrbeli za izboljšanje gmotnih razmer vseh dejavnosti in ustanov iz svoje pristojnosti, udeleževali pa sta tudi nekatere vidike avtonomije Slovenije in slovenskega parlamentarizma. Po parlamentarnih volitvah pa se je začelo tako kot v državnem okviru prek Kmečko demokratske koalicije (KDK) ⁹³ tesno sodelovanje opozicijskih strank tudi v obeh slovenskih oblastnih skupščinah. Te so od začetka njunega delovanja podpirale ukrepe za napredek Slovenije ⁹⁴, toda kritizirale so tudi napake in zlorabe režimske SLS. Odločen politični spopad z njo pa se je začel sredi leta 1928 po krvoprelitju v Narodni skupščini, po katerem so se iz nje nekatere oblike spopadov med pozicijo in opozicijo prenesle tudi v slovenski oblastni skupščini. Te je prekinila uvedba kraljeve diktature, s katero se je končalo tudi uspešno dveletno delovanje izvoljenih oblastnih skupščin in odborov v Sloveniji. ⁹⁵

Miroslav Stiplovšek

LJUBLJANA AND MARIBOR ADMINISTRATIVE UNIT ASSEMBLY ELECTIONS OF
1927 AND THEIR PARTICULARITIES IN VIEW OF SLOVENIAN PARLIAMENTARY
ELECTIONS

S u m m a r y

With regard to the appointed authorities of the largest administrative units, the St. Vitus' Day Constitution of 1921 provided for the elections for the Administrative Unit Assemblies as the highest self-government bodies in these units. Despite the fact that these self-government bodies only modestly toned down the centralist state regime, the dominant unitarian-centralist forces strived to prevent the establishment of these Administrative Units, fearing that they might be taken advantage of by the autonomist parties, especially in Slovenia and Croatia, in order to increase their powers related to the

⁹² Jure Gašparič: SLS pod kraljevo diktaturo: diktatura kralja Aleksandra in politika Slovenske ljudske stranke v letih 1929–1935. Ljubljana 2007, str. 48; Mateja Ratej: Politika Slovenske ljudske stranke pred sklenitvijo blejskega sporazuma leta 1927. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 2005, št. 2, str. 56.

⁹³ Jurij Perovšek: Kmečko demokratska koalicija. V: Slovenska kronika XX. stoletja, str. 326; Liberalizem in vprašanje slovenstva, str. 261–263. V KDK sta se povezali HSS in SDS, iz Slovenije tudi SKS. Programski preusmeritvi SDS od unitarizma in centralizma v priznanje zgodovinskih državnopravnih individualnosti in avtonomije pa niso sledili slovenski samostojni demokrati, čeprav so v slovenskih oblastnih skupščinah s SKS in HSS oblikovali kluba KDK.

⁹⁴ Opozicijski poslanski klubi v ljubljanski in mariborski oblastni skupščini ter nepovezani poslanci posameznih političnih strank so v načelnih deklaracijah na junih prvih sejah poudarili svojo pripravljenost na konstruktivno delovanje v oblastnih samoupravah (ARS, AS 92, fasc. 35, Stenografski zapisnik prve seje ljubljanske oblastne skupščine dne 23. februarja 1927; AS 93, fasc. 10, Zapisnik otvoritvene seje oblastne skupščine v Mariboru dne 23. februarja 1927).

⁹⁵ Stiplovšek, Slovenski parlamentarizem, str. 238–257, 299–301.

management of economic, social, educational and cultural activities in their respective territories. The activities of Slovenian Administrative Unit Assemblies confirmed such expectations in whole.

The Administrative Unit Assembly elections on 23 January 1927 took place especially due to the efforts of the National Radical Party, which tried to resolve its internal struggle between the fractions by succeeding at the Administrative Unit Assembly elections, and Slovenian People's Party, which decided to take over the power in the field of self-government and administration in Slovenia as a governmental party. As far as the Administrative Unit Assembly and National Assembly elections were concerned, let us underline the important differences in the electoral law with regard to electoral districts, number of Assembly Members, and the way of dividing the mandates of the Assembly Members. 106 Assembly Members were elected for the Ljubljana and Maribor Administrative Unit Assemblies in 27 Slovenian electoral districts and three cities; while 26 Members of the National Assembly were elected in the Styrian, Carniolan, and Ljubljana electoral unit.

At the Ljubljana and Maribor Administrative Unit Assembly elections, which Slovenia was divided into – in the administrative sense – in the 1920s, the autonomist Slovenian People's Party won with an absolute majority. Furthermore, members from seven other political parties were elected into the Administrative Unit Assemblies, which contributed to the improved picture of their influence in the individual regions of Slovenia more precisely than the parliamentary elections.

The Ljubljana and Maribor Administrative Unit Assembly elections took place in the interim period between the parliamentary elections in 1925 and 1927. They revealed important changes in the Slovenian political life after the establishment of the government of the National Radical Party and Croatian Peasant Party in the middle of 1925, indicating the absolute domination of the Slovenian People's Party, rise of the Independent Democratic Party to the second place among the political subjects in Slovenia, a significant decrease of the Croatian Peasant Party and the related Slovenian Peasant Party's influence, as well as the progress of socialist parties. Thus the elections for both of the Administrative Unit Assemblies predicted the results of the parliamentary elections in September 1927, where the Slovenian People's Party received 20 mandates; Slovenian Democratic Party received four mandates in comparison with a single one in 1925; while the Slovenian Peasant Party and Socialist Party of Yugoslavia for Slovenia both had one Member of Parliament.

The elected Slovenian Administrative Unit Assemblies were active until the introduction of the King Alexander's January 6th Dictatorship in 1929. As a member of the regime coalition, the Slovenian People's Party managed to improve the position of economic, social, educational and cultural activities and institutions through self-government, thus implementing certain aspects of autonomy and parliamentarism. The opposition parties supported measures for the progress of Slovenia as well, but were in conflict with the Slovenian People's Party in the political field.